

I 2.26 Vol. 322 Pg. 18 409 - 18 465.

SAAKNOMMER: CC 482/85

PRETORIA

1987-11-23

DIE STAAT teen:

PATRICK MABUYA BALEKA EN 21

ANDER

VOOR:

SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST EN

ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT:

ADV. P.B. JACOBS

ADV. P. FICK

ADV. W. HANEKOM

322

NAMENS DIE VERDEDIGING:

ADV. A. CHASKALSON

ADV. G. BIZOS

ADV. K. TIP

ADV. Z.M. YACOOB

ADV. G.J. MARCUS

TOLK:

MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE:

(SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT:

AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

KONTRAKTEURS:

LUBBE OPNAMES

ISMAIL AYOB & PARTNERS
COPY
FOR YOUR INFORMATION

VOLUME 322

(Bladsye 18 409 - 18 465)

COURT RESUMES ON 23 NOVEMBER 1987.

MR BIZOS : My Lord, all the accused are before Your Lordship this morning and accused no. 1 has finished his examination. So, we will not have to bother Your Lordship in relation to that.

COURT : Before you start, I would like to say something. That is that over the weekend I have read the documents placed before me in the bail application handed in by the state. I want to make it absolutely clear that as far as I am concerned and as far as my assessor is concerned, these (10) documents may be relevant as far as the bail application is concerned, but that does not mean that they are evidence and will be taken into account in the main case as such at all, because there are documents which may be detrimental to the accused, should they be used in the main case. That will be totally ignored.

MR BIZOS : I am indebted to Your Lordship for that indication. I may say to Your Lordship that we are very concerned about the form that the state's answer has taken, more especially in relation to the matter against accused no. 19, (20) Mr Molefe, but we are indebted to Your Lordship for that indication. We were going to say something about that in the application for bail. We are hoping to have the affidavits ready by tomorrow morning. The witnesses that we intend calling during the course of the week are generally speaking shorter witnesses so that at a time convenient to Your Lordship from Wednesday on, we would like to argue it. I may indicate that I do not intend being more than an hour or hour and a half myself.

COURT : We can do it at any stage that suits you and that (30)
falls/...

falls between two witnesses.

MR BIZOS : That will probably be on Wednesday. I have indicated to Your Lordship that I have seen a judgment in relation to the rental. I am not for one moment suggesting that this is really a matter, but it does give Your Lordship some idea of the troubles that there are in relation to the collection of this rental and the, one might call byzantine morass that the authorities find themselves in as a result of not being very careful about the manner in which they legislate. I am still trying to find the Northern Cape judgment (10) which goes much further than that, which says actually that people had very substantial counter-claims for the ... (Court intervenes)

COURT : For what they already paid?

MR BIZOS : For what they already paid because of the bad - and this is really part of the problem. I am not for one moment suggesting that it is an answer to the problem or as Your Lordship indicated that socio-economic and socio-political matters we should try and stay clear of, but it will give Your Lordship some idea of what is really going (20) on. I will try and find that Northern Cape judgment. It must be somewhere, but I did not have very much success.

COURT : Thank you very much, Mr Bizos.

FANIE SAMSON MGUDLWA, d.s.s. (Through interpreter)

MR BIZOS : My Lord, I am given to understand that the witness speaks Xhosa. -- Zulu.

The evidence will relate to the meeting of 26 August 1984 at the Roman Catholic Church in Small Farms and also the events of the early morning of the 3rd of September 1984.

EXAMINATION BY MR BIZOS : Mr Mgudlwa, are you a bus driver?(30)

Yes/...

-- Yes, that is so.

And were you employed as a bus driver in the Vaal from mid 1976 up to August 1987 of this year? -- Yes, that is so.

And do you live at 11484 Zone 7B Sebokeng? -- That is so.

You are 37 years of age and are you married?-- Yes.

You have children? -- Yes.

What formal education have you had? -- St. 3.

And was your employer the Vaal Transport Corporation during 1984? -- Yes, that is so.

COURT : The Vaal Transport Corporation is that called (10) the Italians or not? -- Yes, it used to be called the Italians. Italiani is the name.

MR BIZOS : Did you become aware during July/August 1984 whether or not there was a proposed rent increase? -- Yes, that is so.

By how much was it going to be increased? -- By R5,90.

How did you feel about the proposed increase? -- I felt it was too much for me.

What was your rent at the time? -- R63,76.

Before or after the increase? -- Before the addition(20) of the R5,90.

Can you recall what you were earning in 1984? -- R164,00 was my earning.

COURT : Net or gross? -- Net.

MR BIZOS : Was that per week? -- Yes, that is so.

COURT : That is now after deductions of what? -- After everything was deducted net which was what they paid me in hand, taking home, was R164,00.

Did the deduction include or exclude deductions in respect of your home? -- Yes, that is so. (30)

Yes/...

Yes what? -- After all the deductions except for the house.

MR BIZOS : I think he used the expression "the take home" amount. The amount that he actually takes home is R164,00.

COURT : I have a difficulty. It is possible that payments on the house were directly made by the employer, but it does not look like it.

MR BIZOS : Was this the first increase that you had experienced? -- No, it was already increased on many other occasions before.

And were you told before what the money was going to (10) be used for when there were other increases? -- What was happening was that we were just being informed that the rent is being increased without being told as to what this money was for that is being increased on the rent.

Were there any material improvements in the conditions that you were living under as the rent got increased? Did things get better in your township? -- No, nothing at all.

Were you a member of any ... (Court intervenes)

COURT : Was your rent actual rent or had you bought the house?

-- It was rent. I had not bought my house. (20)

MR BIZOS : Were you a member of any political or community organisation in 1984? -- Can you repeat that question. I am not clear what the question is.

Were you a member of any political or community organisation? -- Oh, yes. I was just a member of the community.

Did you know anything about the VCA, the Vaal Civic Association? -- I heard about that being mentioned in the talks, but I did not pay much attention to it.

Had you taken part in any protest against any councillors or anything like that before the end of August 1984? -- No, (30)

I did not even attend their meeting.

Did you attend the meeting of 26 August 1984 at Catholic Church Small Farms?-- Yes, that is so.

How did you come to be at that meeting?

COURT : Which? -- 26 August.

Which one? -- Catholic Church Small Farms.

Which one? There were a number of them?

MR BIZOS : Do you remember the time more or less of this meeting? -- If I am correct this meeting started at 14h00.

In the afternoon? -- That is so. (10)

How did you come to go to this meeting? -- From what I heard this was a rent meeting and therefore, that is why I went to this meeting.

Did you go there alone? -- Yes, I was alone.

And did you stay at this meeting all the time, from the time that it started till the time that it finished? -- Yes, that is so.

Do you remember what happened at the meeting? -- Yes, I do remember slightly.

Do you remember whether any people made any speeches (20) there? -- Yes, that is so.

Did any of the speakers say that the councillors must be killed? -- No, there was no such.

Did anyone at the meeting suggest that the property of the councillors should be destroyed? -- No, there was no such.

Was any violence advocated against anybody at that meeting? -- No, there was no such.

Were any decisions taken at that meeting? -- Yes, there were. (30)

Can/...

Can you tell us what some of the decisions were? --

Yes, I can remember some of them.

Please tell us what the decisions were? -- That the councillors should resign because they do not attend to the needs of the people. They had promised to improve the roads and have some stop signs on the streets and promised some trees along the streets and promised to attend to the graveyard and all that that was promised was not attended to by them as promised. It was therefore said that they will have to resign. (10)

Any other decisions that you can remember? -- This was about the stay-away.

What was said about that? -- There was a certain gentleman who got up as a speaker at this meeting of the 26th saying that he attended a meeting the previous day which meeting was held in Sebokeng and he said that at this meeting, there were resolutions which were accepted by that meeting that there was going to be a stay-away on the 3rd.

Did he say what this meeting should or should not do? -- He was putting this across to the audience at this meeting and which was in fact accepted by the audience who indicated that they approve of that. (20)

Can you remember any other decisions that were taken at this meeting? -- After this was put across by this man, a certain elderly gentleman got up and said "But now, what does it help us to just stay away and do nothing" and he then suggested that the best instead of just being home and staying away would be that we rather go to Houtkop.

To do what? Did he say? -- He said that the best is that we march to Houtkop. May be when we come there in a (30)

big/...

big number, it will make them understand that we do not approve of the increase of R5,00.

Was anything said about the councillors' shops? -- No, nothing was said about the shops.

Do you remember whether anything was said about buses and taxi's? -- Yes, it was said that a request was going to be made to the owners of the buses that there should not be buses on the 3rd in this township and in fact what was said, that was going to include the taxi's as well.

Do you recall whether anything was said about taxi's(10) possibly running on the 3rd and what might happen to them? -- Somebody did ask about it, say the taxi's were to operate and something happens to these taxi's, what then? The reply to the question was that nothing was going to happen to the taxi's.

You had worked for your employer from 1976 to 1984, had you yourself experienced any stay-away during that period of eight years? -- No, there was none.

Had your bus or your friends' buses been stoned or attacked in the Vaal because of any stay-away or because(20) of any other decision that the community had taken? -- No, it was not.

Can you remember whether anything was said about ambulances or about anything like that? -- Yes, mention was made of the ambulances that they were to work, because they were to transport sick people from the township.

How did you feel about these proposals that people should stay away and that they should march to Houtkop, you personally? Had you decided what you were going to do on the morning of the 3rd? -- I was also prepared to go along, (30) that/...

that is taking part in the march? -- Let me explain it this way. After this was said at this meeting, I had decided myself that I was going to stay away and take part on the march, but what happened is that on the 2nd, that is the day before the march, we, the drivers, came together and held a meeting at which we discussed our taking part in the stay-away and the march. We then asked the senior drivers to go and speak to our employer about what is to be done, what are we as drivers doing the following day because of what is going to happen, as a result of which then the reply was that (10) those who are able to come to work, will come. Those who do not come, that it will be up to them, because they could not come. This was said because of the fact that there was going to be this stay-away on the 3rd.

COURT : Did the employers inform the drivers that the buses would be operating? -- Yes, that is what I understood it to be, because their actual reply to this was that we must come or we will have to judge the situation ourselves as to what was happening, whether it justifies us coming or not.

MR BIZOS : At the meeting of the 26th, was there any talk(20) about your employer? -- Yes, there was talk.

What talk was there? -- What was said there was that they were going to request my employers not to let the buses operate.

Do you know whether such a request was made to your employer or not? -- No, I do not have that knowledge.

At this meeting, was there any singing, at the meeting of the 26th? -- Yes, there was some singing there.

Were you familiar with the songs? -- No, I do not remember the songs.

(30)

Have/...

Have you heard them before? -- These that were sung there, I was hearing for the first time.

Did any of them suggest to you any violent conduct? -- Can you repeat that one?

Was there anything in the songs which suggested to you that the people should commit acts of violence against anybody? -- No.

Were there any slogans at the meeting? -- Yes.

Do you remember what slogans there were? -- I remember the lifting of the fists. (10)

Accompanied by any exclamation or not? -- There was this lifting of fists, just before a speaker started speaking and when the speaker finished a clenched fist was raised.

Was anything said at the time when a clenched fist was raised? -- What was discussed there was the question of the rent.

COURT : Were the fists lifted in absolute silence? -- No, there was singing with the raising of the fists.

What singing? -- Singing of these songs that I did (20) now know, these that I was hearing for the first time at this meeting.

Apart from the songs, was there any shouting? -- No, there was no shouting.

MR BIZOS : Do you recall whether at this meeting anybody was prevented from speaking? -- Yes, that is so.

What do you remember about that? -- A certain man got up to say something. Unfortunately he uttered some words which I could not hear what he was saying because of his being far ahead from where I was seated. I could hear a (30) woman/...:

woman who said "This man cannot speak here because he took part in the election as a candidate with the councillors."

What happened then? Did this man speak? -- No, what happened then is that there was some noise at this meeting. The meeting was out of order because some people were shouting that he must speak. Some saying no, he must sit down. As a result then he sat down.

You say that you were going to stay away and take part in the march depending on what happened on the day. Did you think that there was anything wrong in staying away (10) or taking part in the march? -- To me there was nothing wrong with that.

Did you see any banners or posters at the meeting? -- Yes, I did see some cloth with some writing on it.

At what stage did you see that? At the beginning, the middle or the end of the meeting? -- At the end of the meeting.

COURT : Where was it? -- It was brought in through the entrance into the meeting place and this was taken up front to the stage where some people stood holding it in our (20) direction.

MR BIZOS : Did you know any of the people that spoke at this meeting? -- No, I did not know anyone of them.

Did you know any of the people that came in with the banner? -- No.

Was the fact that there was going to be a stay-away and the march on the 3rd kept a secret or was it talked about openly? -- It was known to everybody in the township.

When the meeting finished, was there any song - or when it was about to finish, was there any song? -- Yes, there (30)

was/...

was some singing of a song Nkosi Sikelele i Afrika.

Did you know that song? -- Yes, that one I knew. In fact as I was still growing as a small boy, it was being sung.

Have you ever heard the word "Amandla"? -- I heard that word for the first time just at this meeting.

COURT : And you are a Zulu? -- I am Xhosa.

MR BIZOS : And what did it mean to you when you heard it? -- I understood it to mean that we the people, the residents of Sebokeng, are united. (10)

COURT : Where did you go to school? -- Evaton.

So, you grew up in Evaton and in Sebokeng? -- That is so.

MR BIZOS : For how long have you been in the house that you are living in? -- At what stage?

When did you first move into the house? -- 1969.

What was the rent then? -- R8,05.

COURT : And your income? -- I cannot quite remember what I was earning then. I cannot say whether it was R30,00. I do not remember.

Per month? -- Per week. (20)

MR BIZOS : Do you know what a stop order is? -- Yes, I do.

Do you know whether there were any stop orders that your employer must pay something? -- No, I cannot remember.

Did you yourself go and pay rent or was it paid in some other way? -- I used to go and pay myself at the offices.

I want to turn to the events of 3 September. You have already told His Lordship what you had discussed on the 2nd. When were you going to make a final decision as to whether you were going to work on the morning of the 3rd or not?

COURT : Well, did he make a final decision? Can we not (30)

just/...

just start there?

MR BIZOS : Did you make a final decision as to whether you should go to work or not? -- I had decided I am not going, but when I heard the buses' engines running and the noise from the buses I then decided that I am going to work.

At what time did you hear the buses running? -- At about 03h45.

And how do you yourself go to work? -- I got onto a bus.

COURT : Where do you clock in? -- At Sebokeng depot. (10)

Is that to the west of the township? -- Yes.

Just outside the township? -- Yes, that is so.

MR BIZOS : Did you get onto a bus? -- Yes, I got onto a bus at the Masenkeng bus stop and got off at Sebokeng post office. I got onto another bus from Sebokeng towards Evaton which takes that route and got off at the bus depot.

Throughout this route did the buses take their ordinary route? -- Yes, that is so.

Were there any obstructions in the road? -- No, there was no where. (20)

COURT : Is the Vaal Transport Company the only bus service operating in Evaton and Sebokeng? -- Yes, that is so.

I have heard the name of Putco being mentioned. Is Putco not operating there? -- Putco is operating there.

A route between Evaton and Sebokeng to Johannesburg.

Do they criss-cross Evaton and Sebokeng before they go to Johannesburg? -- They start from Small Farms, through to Evaton and then take their route to Johannesburg.

MR BIZOS : Had your fellow drivers climbed up at their depot in a large number or not? -- Yes, there was a big number (30)

of/...

of them present.

What time did you take charge of your bus? -- I will say it was about 04h25 because I am supposed to pick up my first passengers at 04h30, that is at Masenkeng bus stop.

COURT : What is your route then? -- It is Masenkeng via Evaton to Western Areas Mines. My last point there is at a school known as Pantam School.

MR BIZOS : Did you have any trouble along the way when you loaded your passengers at Masenkeng? -- No.

Did you go through Evaton? -- Yes, that is so. (10)

Were there any obstructions in the road either at Masenkeng or Evaton? -- No.

Did you have a usual load of people or was there less? -- Yes, that is so, it was a usual load.

And did you reach your destination without any incident? -- That is so.

What time did you reach your destination? -- 07h15.

COURT : Where is the Western Areas Mines? -- Along the Randfontein Road. That is from my depot or Evaton I go via Fochville Road in order to be at Western Areas Mines. (20)

MR BIZOS : What time did you - I did ask you about what time did you arrive, 07h15. Did you leave your place of arrival when you off-loaded your last passengers? -- Yes, that is so.

Did you take the same route back or a different route? -- I used the same route.

And where did you come back to? -- I went back as far as Masenkeng again.

Did you go through Evaton again? -- No, on my way back I go via Small Farms to Masenkeng, not via Evaton.

Did you reach Masenkeng? -- Yes, that is so. (30)

At/...

At what time? -- 08h15.

Did you see any obstructions in the road? Was your route obstructed in any way? -- No.

COURT : You say when you returned you went through Small Farms. Is that then Heath Road which becomes Selbourne Road that you took? -- I will say so, because I do not pay any particular notice. There are no street names written there.

Well, Heath Road becomes Selbourne Road becomes Nyembezi Road? -- No, I do not remember. I have never paid parti-(10) cular attention to the streets in Small Farms.

Is that the main road which is tarred and which runs east/west just to the north of Masenkeng? -- Yes, that is so. If Masenkeng is lying on my right when entering the township then that is the road.

Right, it is Selbourne Road.

MR BIZOS : Did you see any obstructions in that road? -- No, I did not.

Or any trouble or any burning or any disturbance? -- No, none. (20)

ASSESSOR (MR KRUGEL) : Do you carry passengers on the way back from Western Areas? -- Yes, I do, but then you do not get as many passengers as you get on your way to Western Areas.

On this morning, were the passengers there? -- Yes, there were passengers coming to the township.

Where did they get off? -- At my last point. All of them got off there. That is Masenkeng.

COURT : I would like to ask you something. Is Masenkeng a sort of an interchange, where one changes buses? -- Yes, it is an interchange for Vereeniging and Vanderbijlpark. (30)

Are/...

Are there any other such interchanges in Sebokeng or in Evaton? -- The starting point for buses to Vereeniging and Vanderbijlpark is in Evaton and therefore you do not have an interchange there.

Yes, but you said you got off at the post office and there took another bus. Is that also an interchange or is it merely a place where two routes bisect? -- It is a meeting point of two routes.

MR BIZOS : Do you recall what time you arrived at Masenkeng?
-- At 08h15. (10)

How long did you stay there? -- After off-loading those people there, I then went back to the depot which is called a Dead Mileage, miles which are not paid for in other words.

COURT : Why did you go back to the depot? -- I was going back for my break. I was going on break.

What route did you take? -- I went back the same route which I used in entering the township.

This is again Selbourne Road? -- Yes, I would say so.

MR BIZOS : How long does that trip take you? -- At about 08h25 I was already at the depot. (20)

Did you take any passengers for this last bit of your route, even though they may not pay? -- No.

Were you interfered in any way when you left Masenkeng and went to the depot? -- No, nothing.

You say you take your break. What do you do at the depot? -- I first have to check my bus, whether it has enough diesel, engine oil, then park the bus and check in the money I worked during that shift, which money is to be paid in. And then go off on break.

Were you the only bus driver to return at about (30)

08h30/...

08h30? -- I was not the only one. We differ in arriving there. Some were back at 09h00, some earlier. It depends on what time one came back.

And were buses coming back to the depot? -- Yes.

Did that continue throughout the day or did you hear of any trouble at some stage?

COURT : Let us first see whether he remained there throughout the day?

MR BIZOS : Did you go out again for another route? -- Yes, some time late I did. (10)

COURT : What time? -- I think it was at about 12h30 because the people I was going to pick up were already standing (as indicated by the witness) the other side outside the township on the road.

Why? -- Because there was already fighting going on.

MR BIZOS : When did you hear for the first time that there was fighting going on? -- At about 11h00.

And from whom did you hear this? -- What happened is that after having taken my break, I remained at the depot and people who had left after I had taken my break, came back (20) from the township reporting that they cannot go on because there was some fighting going on in the township and those that were supposed to have taken a shift at 11h00, to go into the township, could not go in because already there was fighting going on.

COURT : What is the duration of your break? -- It is from 09h00 to 13h00.

WITNESS STANDS DOWN.

COURT ADJOURNS.

COURT RESUMES.

FANIE SAMSON MGUDLWA, still under oath

(30)

FURTHER/...

FURTHER EXAMINATION BY MR BIZOS : When you decided to go to work early on the morning of the 3rd, did you feel that anyone would compel you to either go to work or not to go to work, whether you were forced to do anything? -- No, I never.

Did you hear anything at the meeting of the 26th which you attended or anything during the week which gave you any indication that there would be burning and murder and public violence during the 3rd? -- No, I did not.

What time did you leave the depot and come back home?

-- It was late, after 13h30 and before 14h00. (10)

Were you not required to do another route on that day?

-- This time I am talking about is after I had done a trip. What happened is, when I started working after my break, I was told to take these people who came from different farms on my route back to go as far as I deliver the last passenger. Then there I will have to make a U-turn, after having dropped the last passenger to come and leave the bus in the depot, which I did.

COURT : Where did you deliver the last passenger? -- It was a person who was going to Elsburg Mine in Western Area. (20)

MR BIZOS : Did you go through Sebokeng or any of the other townships for the purposes of this route? -- I used the Golden Highway which bypasses the townships.

Were there any obstructions on the route that you took?

-- No, there was nothing.

COURT : When did you return then? -- It was before 14h00 when I arrived at the depot, because what happened is, I only dropped those people. I did not waste time and drove back to the depot.

And then you went home? -- Yes, that is so. (30)

MR BIZOS/...

MR BIZOS : How did you go home? -- I went home on foot through an open veld in the vicinity of Small Farms.

COURT : Is that the open veld to the south of Small Farms?

-- Yes, to the south and part of it.

MR BIZOS : Did the buses stop running at that stage? -- Yes, that is so.

And as you were going home, did you yourself see any trouble along the way? -- Yes, that is so.

What sort of trouble did you see? -- When I entered zone 7 I noticed that there were some things lying (10) across the road. In fact, even the stop signs were used there to obstruct the road and I noticed that there was some smoke.

What sort of smoke? -- The Indian shops in that vicinity were already burnt down.

COURT : Where were the Indian shops? -- Not far from the Roman Catholic Church in Small Farms.

Were they just to the north of the Roman Catholic Church? -- Along that main road of the Roman Catholic Church on your left going up, that is giving you the Roman Catholic Church on your right and then on your left is the (20) line of the shopping centre. On your way, that is from zone 7 towards the Roman Catholic Church premises in Small Farms, the shops are on the same side with the Roman Catholic Church. That is on your left.

Are they in Small Farms or are they in zone 8 or are they on zone 7? -- They are in zone 8.

Zone 8? -- Yes.

Are they next to the tar road, Selbourne Road? -- Not really close to the tar road, but some distance away.

Yes, but now, are they to the east or to the west of (30)

Masenkeng/...

Masenkeng? -- The western side.

Between Masenkeng and the Roman Catholic Church? -- Yes, that is so.

It does not look to me as if there are shops there. Do you know the Isokwazi School? -- Yes, I do.

Is it near there? -- No, it is up, from Isokwazi you look up in that direction and then you see the shopping complex.

There is an aerial photograph. Do you see the no. 8 there? -- Yes. (10)

The 8 which is circled is zone 8 there and just to the left of that, as you look at the photograph, there is a no. 1. That is the Roman Catholic Church and across from zone 8 away from you is an area which is blocked and has the no. 4. That is the sporting stadium. -- I do not quite remember that area any way.

You say the Roman Catholic Church. Where is the Indian store? -- Then there is a street between that Roman Catholic Church and zone 8 as marked there. From where I am looking at this aerial photo, going up, that is from the corner (20) marked with the green and the red there, which covers zone 8, going along that green line up, before reaching the Roman Catholic Church, you find the shopping centre.

Please put a pin in it. -- Before I make any marking here, could you direct me where the entrance to the Roman Catholic Church premises is.

The big red line is where the tarmac road is. Selbourne Road is written there. -- Yes, that I can see. The shops are about here.

This will be numbered 71 on EXHIBIT AAR1. Do you (30)

perhaps/...

perhaps know the owner of the shop? -- No, I do not know who the owner is.

K1045 And it will be indicated on the index as "Indian Store."

What was the time when you saw the Indian store burning?

MR BIZOS : I think he said it had burnt.

COURT : Had burnt? -- It must have been before 15h00, after 14h30 but before 15h00, any time there, because when I left the depot it was about 14h00 or just before 14h00.

MR BIZOS : Did you see any other damage as ... (Court intervenes) (10)

COURT : Was it still burning or had it burnt out? -- There was still a smoke.

Was it burning, or had it burnt but was still smoking? -- It was the smoke indicating that it had burnt out.

MR BIZOS : Did you see any other damage along the way? -- I went along there until I reached my residence. Along the way I noticed that the road was obscured with stones.

Obstructed? -- Obstructed, I am sorry.

Any other damage that you saw along the way? -- All I saw was the obstructions on the road and nothing else. (20)

COURT : Could you indicate where you live? -- Could you indicate to me where is zone 7, then I will be able to do that.

Yes, there is a 7 on zone 7. -- This is a very big area. To me it is not clear. I do not know where to pin my place here. I cannot trace my place.

MR BIZOS : Do you know Mr Namane? -- Yes, that is so.

Do you live near him or far away from him? -- He lives near me. There is only a house between the two of us on the same side of the road. (30)

COURT/...

COURT : Which Mr Namane?

MR BIZOS : Can you give us a description of him? -- He is a thick fat man.

What does he do? Do you know? -- Yes, he used to work for Homes Trust Life.

I am assured by my instructing attorney that it is the previous witness.

I think his house was blotted.

COURT : Yes, at the time I knew where he lived.

MR BIZOS : Thank you, My Lord. We have no further questions. (10)

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Jy het vir die hof gesê jy het daardie dag 'n af tyd, 'n "break", soos jy dit genoem het, gehad van 09h00 tot 13h00 die middag van 3 September 1984. Is dit korrek? -- Ja, dit is so.

En het jy gebruik gemaak van hierdie volle breek dat jy nie hoef te gaan werk het nie? -- Gewoonlik gaan ek huis toe, maar hierdie dag het ek nie huis toe gegaan nie, want ek is altyd betrokke by die kaartspelery daar by die fabriek. So, ons het kaarte gespeel.

Maar my vraag is, het jy van daardie hele breektydperk (20) gebruik gemaak tot op die kop 13h00 toe? -- Nee, ek het nie daarvan gebruik gemaak nie.

HOF : Gaan u gewoonlik huis toe per bus? -- Ja, gewoonlik gaan ek huis toe.

Was daar busse om mee huis toe te gaan by hierdie geleentheid? -- Ja, daar was.

Nou, op 3 September? -- Ja, by daardie tyd was daar nog busse gewees.

MNR. JACOBS : Tot hoe laat was daar busse? -- Eers na 11h00 het die busse teruggekom. (30)

Ja/...

Ja, dit is nou busse wat teruggekom het, maar tot hoe laat was daar busse wat van die depot af uitgegaan het en waarmee jy kon huis toe gegaan het? -- Tot om 11h00.

Na 11h00 kon jy nie meer huis toe gaan met 'n bus nie? -- Ja, dit is so. Ek kon nie meer nie.

HOF : Watter roete sou u huis toe gery het? -- Ek sou 'n bus gehaal het hier by die depot tot by die poskantoor waar ek oorklim, waar ek dan 'n bus sou gehaal het wat my na gebied 7 toe neem.

In u pouse was daar geen berigte, toe die pouse begin(10) het, die begin van u pouse was daar geen berigte dat busse gemolesteer is nie? -- Nee, daar was geen.

Was daar drywers wat op daardie roetes was, dié na die poskantoor en verder en dié wat dan van die poskantoor sou loop na Evaton se rigting toe? -- Ja, daar was.

U sê daar is nie 'n woord gepraat van enige aanval of enige molestering in verband met busse nie? -- Niks was gesê nie.

Nie van 'n aanval op die busse nie, nie van molestering van passasiers nie? -- Nee, by daardie tyd het ek niks (20) gehoor nie.

Was daar enigiets gesê oor optogte of groot groepe mense? -- Ek onthou dit nie.

Wanneer was die eerste wat u van enige van hierdie goed gehoor het toe u daar by die depot was? -- Net na 11h00, kort na 11h00.

En was by die depot vanaf voor 09h00? -- Ja, vanaf voor 09h00 want om 09h00 was ek alreeds by die depot.

MNR. JACOBS : Jy het gesê toe jy teruggekom het van jou roete af het jy weer na Masenkeng toe gegaan? -- Ja, dit is so.(30)

En/...

En op daardie roete moet jy die roete volg wat jy hier beskryf het dat jy by die poskantoor gaan draai of watter roete loop jou bus?

HOF : Het u op die kaart gekyk toe ons die ding uitgeplan het?

MNR. JACOBS : Ek het gevolg.

HOF : Maar dan kon hy mos nie by die poskantoor verby geloop het nie. Hy het met Selbournepad ingekom en uitgegaan. Nie uitgegaan nie, want uitgegaan is hy deur Evaton. Hy het met Selbourne teruggekom.

MNR. JACOBS : Die voorstede of die woongebiede Sharpeville, (10) word hulle busse ook vanaf hierdie spesifieke depot waar jy daardie dag betrokke dag was, busse daar gekry om Sharpeville te bedien? -- Nee.

Waar kom hulle busse vandaan? Waar kry hulle busse wat daardie gebied bedien? -- Van die hoof depot te Vereeniging.

HOF : Dit is ook Vaal Transport Corporation? -- Ja.

MNR. JACOBS : En Bophelong? -- As hulle die eerste keer vertrek vir die dag in die môre, vertrek hulle van ons af hier by Sebokeng se depot, maar as hulle nou op "break" gaan, dan het hulle 'n tak daar van ons, 'n depot in Vander-(20) bijlpark. Dit is waarvandaan hulle dan vir die loop van die dag opereer.

En as hulle, die betrokke dag, 3 September was die busse van Bophelong ook onttrek gewees? -- Nee, dit kan ek nie onthou nie.

Het daardie busse teruggekom na daardie depot toe daardie dag van 3 September 1984?

HOF : Na watter depot toe?

MNR. JACOBS : Na die depot toe waar hierdie een - in Evaton.

HOF : Die Sebokeng depot? (30)

MNR. JACOBS : Die Sebokeng depot? -- Wat gebeur het is, die busse wat al uit was om te opereer in Evaton en die ander voorstede van daardie Vaaldriehoek sowel as Vanderbijlpark, is die busse wat teruggekeer het na die depot toe. Dit is nou busse wat gewerk het daardie oggend voor hulle teruggekom het.

Moet ek dan verstaan dat die busse wat in Bophelong gewerk het daardie dag, het toe teruggekeer na heirdie depot toe in Sebokeng, Sebokeng depot?

HOF : Ons het nou gehoor die busse van Bophelong het n (10) depot in Vanderbijlpark waar hulle hulle etenspouse neem. Nou moet u vra na watter depot en wanneer as u dit wil weet. In die aand kom hulle waarskynlik terug na die Sebokeng depot, maar hulle middagpouse is by die Vanderbijlparkdepot.

MNR. JACOBS : My vraag aan jou is die volgende. Het busse wat onttrek is aan Bophelong teruggekeer na die Sebokeng depot gedurende die dag van 3 September 1984? -- Nee, dit kan ek nie onthou wat daar gebeur het nie.

Kan jy onthou of Boipatong, van waar af word daardie voorstad of woongebied bedien? Met busse vanaf Sebokeng (20) depot of van waar af? -- Ook van die Sebokeng se depot af.

Het daar van die busse wat daardie dag in Boipatong moes diens gedoen het teruggekeer na die depot toe op 3 September 1984, dit is die Sebokeng depot omdat hulle onttrek was aan Boipatong? -- Ek onthou nie.

Jy sê vir die hof jy het die dag van die 3de kaart gespeel nadat jy teruggekom het van jou roete af? -- Ja, dit is so.

Met wie het jy kaart gespeel? -- Met ander kollegas van my, die drywers wat op "break" was en die drywers (30)

wat/...

wat daar aangekom het om h skof te begin alvorens hulle die skofte geneem het.

HOF : Wat is u skof se tyd? -- Dit moes 13h00 begin het.

Weer begin, u skof? -- My skof is, ek werk tot om 09h00 en dan gaan ek met pouse. Dan moet ek hervat om 13h00.

Dit is u tweede skof? -- Ja, dit is so.

En hoe lank duur dit? -- Tot om 18h00.

MNR. JACOBS : Hoeveel drywers was daar andersins aangemeld het en wat saam met jou kaart gespeel het? -- Ek kan nie met sekerheid sê nie, want wat gebeur het daar is byvoor-(10) beeld, hier sit ek en speel met hierdie mense. Die tyd kom dat hulle hulle skof moet begin. Dan los hulle my daar. Dan kom daar ander wat ook op pouse is en ook h skof kom begin het, maar hulle wag nog daar. Dan sit ons en speel. Nou kan ek nie sê hoeveel van hulle was daar nie.

Was daar enige van dié mense wat daar kom skof begin het van Boipatong of Bophelong afkomstig? -- Nee.

Die ander mense wat daar saam met jou gespeel het, is hulle almal daar in Sebokeng woonagtig? -- Dit is mense wat almal terugkom by Sebokeng wat pouse daar neem. (20)

En jy sê vir die hof nie een het vir julle daar vertel dat daar is moeilikheid aan die gang in die woonbuurtes nie? -- Nee, hulle het nie gepraat nie.

Jy sien, want jou antwoord wat jy vir die hof gegee het is vir my h bietjie eienaardig want jy het vir die hof gesê jy het ongeveer 11h00 gehoor van die onluste en jy het gesê jy het gehoor van ander mense wat hulle pouse geneem het. Toe hulle teruggekeer het om hulle pouse te neem, het die drywers gemeld van die gevegte en dat die persone wat dan 11h00 moes ingaan kon nie ingaan nie? Ek wil dit dan aan(30)

jou/...

jou stel volgens hierdie getuienis blykbaar is dit duidelik dat jy voor 11h00 al moes gehoor het van die gevegte in die woongebied, want 11h00 kon die mense nie eers meer ingaan nie? -- Wat ek gesê het is dat die mense wat in die lokasies moes begin oplaai het om 11h00, wat alreeds die depot verlaat het, kon nie daar oplaai nie.

Hoekom sê jy so? Jy was mos nie by hulle gewees nie? -- Wat gebeur het is dat die drywers het die depot verlaat en by die terminus gaan begin oplaai. Daar was alreeds busse gewees wat terugkeer vanaf die lokasie na die terminus(10) toe. Om 11h00 het hierdie busse daar gekom net voor hierdie begin laai het met die passasiers wat hulle gehad het in die busse en toe 'n verslag gedoen aan hierdie drywers wat moet oplaai om 11h00 dat dit moeilik was in die woonbuurt, busse kan nie meer opereer nie. Dus het hierdie busse wat nog nie gelaai het nie, tesame met daardie wat passasiers op gehad het, teruggekeer na die depot toe. Dit is hoekom ek sê dat ons om 11h00 gehoor het. Dit was met die terugkoms van daardie busse in hierdie busse.

HOF : U het netnou gepraat van die depot en u het gepraat(20) van die terminus. Die depot weet ek waar dit is. Waar is die terminus? -- Dit is net daar buite waar Evaton begin. Nie diep in Evaton nie, maar in Evaton geleë.

Dit is nie in gebied 3 nie? -- Nee, daar is 'n terminus in Evaton.

In Adams Road? -- Ja, dit is so.

Op die kant, op die westelike kant van Evaton? -- Op pad na gebied 3 toe. Daardie terminus is aan jou linkerkant.

In die middel van Evaton? -- Nie in die middel nie, maar aan die begin van Evaton, geleë in Evaton. (30)

MNR. JACOBS : Vandat jy teruggekeer het van jou roete af totdat jy die middag weer uitgegaan het, het daar enige busse begin met hulle werk wat moes gegaan het en vertrek het na hetsy Boipatong of Bophelong toe? -- Ja, toe ek daar teruggekom het vir my pouse, het die busse almal die depot normaal verlaat op die regte tye wat hulle die plek moes verlaat.

Ek het aan die begin ter aanvang vir jou gevra of jy jou hele breek geneem het tot 13h00 geneem het. Kan jy nou vir my 'n antwoord gee? Het hy hom geneem, die hele breek(10) tot 13h00 toe of nie? -- Wat ek gesê het is dat terwyl ons nog daar was, voor dit nou tyd was dat ek teruggaan op die volgende skof, het die mense teruggekeer wat ek saamgebring het vanaf die plase in my roete vanaf Western Areas. Die mense het op die Golden Highway gaan staan, as gevolg waarvan ek toe hier by die depot gesê was dat ek 'n bus moet neem en daardie mense wegneem en net die mense gaan aflaai by daardie plekke en dan so gou as moontlik terugkom. Ek moenie wag om nog passasiers op te laai om terug te kom nie. Ek moet liever 'n Dead Mileage ry, wat sonder passa-(20) siers was, solank ek by die depot teruggekeer het. Dus het ek nie my pouse gehad vir die normale tyd nie.

Hoe laat het jy daardie mense gaan oplaai? -- Ek kan nie die presiese tyd onthou nie, maar dit was voor 13h00.

Hoe het die mense daar gekom dat hulle daar in die pad gestaan het? -- Ek weet nie.

Het hulle nie met 'n bus van jou werkgewers tot daar gekom nie? -- Nee, ek onthou nie.

As ek jou getuienis reg verstaan dan is jy al vir baie jare 'n busbestuurder in Sebokeng?-- Ja, dit is so. (30)

En/...

En is dit so daar waar die busstoppe gewoonlik is in Sebokeng is ook plekke waar plakkate en kennisgewing en sulke goed opgeplak word? -- Daar is van hierdie goed wat daar is, byvoorbeeld vir die aanbeveling van seep en ander goed, wat verkoop word, maar die res is nie daar nie.

Word daar by die bushaltes en by die bushuisies en terminus plakkate opgesit van vergaderings wat gehou word in daardie gebiede? -- Nee.

Jy het nooit daar enige plakkate gesien van enige organisasie wat daar opgeplak is nie? -- Nee, ek onthou nie. (10)

Aan die einde van 1983 onthou jy dat daar was n verkiesing vir nuwe rade, swart plaaslike besture? -- Dat daar iets opgeplak was? Ek kan dit nie onthou nie.

Luister na my vraag. My vraag was, onthou jy dat daar verkiësing was van swart plaaslike besture aan die einde van November 1983? -- Ja, ek onthou dit.

Jy self, het jy aan daardie verkiesing deelgeneem? -- Nee, ek het nie gegaan nie.

Hoekom nie? -- Die rede hoekom ek nie soontoe gegaan het nie, is omdat die mense niks vir ons doen nie. Ek (20) het toe besluit dat dit nie help om soontoe te gaan nie - niks sal my help nie. Dit is net om my self daar te moor.

K1046

Kan jy onthou dat daar vergaderings gehou was oor daardie tyd, dat daar kampanjes gevoer was dat mense nie moes deelneem aan die verkiesing nie? -- Nee, ek onthou dit nie.

HOF : Wat bedoel dit "Dit is net om my self daar te moor"? -- Die rede hoekom ek so sê is, dit verduidelik die volgende. Toe hulle vroeër daar uit was om ons te vra dat ons hulle moet kies by hierdie verkiesing, het hulle beloftes gemaak(30)

van/...

van die verbetering van strate en die verbetering van toestande. Na hulle gekies was, niks van hierdie beloftes wat hulle gemaak het, was deur hulle uitgevoer nie. Dus wat my betref het dit beteken dat h mens net daar gaan en niks daaruit sal kry nie.

Wat het moor daarmee te doen? -- Dalk het ek miskien h verkeerde woord gebruik daar deur die woord moor te gebruik. Wat ek eintlik wou gesê het, was dat ek kry niks daaruit nie.

MNR. JACOBS : In die gebied 7B waar jy woon, is daar elektrisiteit in die huise? -- h Paar huise daar het elektrisiteit. (10)
h Mens kan hulle eintlik tel.

Jou huis, het hy elektrisiteit? -- Ja, dit het.

Wanneer is elektrisiteit aangebring in die huise daar in daardie woongebied waar jy is, gebied 7B? -- As ek reg is was dit gedurende die jaar 1983 dat die elektrisiteit daar by my aangebring is.

Wie het die elektrisiteit verskaf in daardie woongebied? in die huise? -- Ek weet nie wie daarvoor verantwoordelik was nie, maar dit was die kantoor. (20)

Watter kantoor? -- Ek weet nie watter kantoor sal dit wees nie, want dit het te doene met die Administrasieraad. Watter kantoor van die raad dit sal wees, weet ek nie.

Was dit deur die Munisipaliteit verskaf? -- Ek kan so sê, ja.

En die Munisipaliteit was daar behartig deur die gemeenskapsrade op daardie stadium voor die verkiesing? -- Ek kan so sê.

Loop daar water in jou huis en in die huise in daardie woongebied? -- Ja, daar is h kraan daar naby die toilet (30)

op die perseel waar ons water vandaan tap.

Het elke perseel daar sy eie kraan waar lopende water is? -- Dit is so.

En in die huise, is daar lopende water daar? -- As jy geld het, doen jy dit op jou eie onkoste, dat jy die pyp kan aanlê waar jy die water in die huis kan kry om dan 'n skottelgoedwasbak daar te kan insit.

Wanneer was lopende water vir elke huis daar besorg? -- Wat is u vraag eintlik? Met lopende water, bedoel u by die kraan daar buite of wat is dit wat u van praat? (10)

Lopende water besorg by elke perseel, gebring tot 'n punt binne-in elke perseel? -- Toe ons daar ingetrek het, was daardie krane daar gewees. So, die water was daar.

Wanneer was dit gewees? -- 1969.

Is daar in daardie gebied enige hoë mas beligting daar aangebring? -- Nee, dit is ver van my af. Dit is by die stoppe, die bushaltes in die koopsentraal.

Wanneer is daar hoë masbeligting aangebring? -- Ek onthou nie, maar dit is lank wat dit daar aangebring is.

Wie het dit daar verskaf? -- Ek weet nie wie die (20) persoon is nie.

As ek dit aan jou dit is die rade wat dit daar verskaf het? Die swart plaaslike besture? -- Dit kan wees. Ek weet nie.

Is daar 'n rioolstelsel? Word daar gebruik gemaak van 'n rioolstelsel in daardie gebied waar jy woon? -- In watter opsig?

Spoelstelsel, rioolspoelstelsel? -- Ja, dit is so.

HOF : Spoelwaterriool? -- Ja, daar is so iets.

MNR. JACOBS : Wanneer is dit daar aangebring? -- Toe ek (30)

daar/...

daar ingetrek het, was dit alreeds daar.

Was dit in al die huise of is dit uitgebref na ander huise ook daarna? -- Al die huise het dit gehad.

Was al die strate geteer daar in daardie gebied? -- Nee.

Is van die strate geteer terwyl jy daar gewoon het? -- Die enigste paaie met teer op is die hoofpaaie, soos byvoorbeeld die busroetes.

Weet jy wanneer dit geteer was? -- Ek is daar gebore in Evaton en daardie teerstrate was alreeds daar gewees.

Wie dit gedoen het, weet ek nie. (10)

Die ander paaie waar jy daar woon in die gebied, word hulle in stand gehou en op 'n gereelde basis geskraap? -- Dit is nie so nie. My straat waar ek woon, ek weet nie wanneer laas was dit geskraap nie. Daardie pad is so sleg daarso met slaggate. Ek weet nie, ons kan nou ook daar gaan kyk.

Is dit die posisie nou, maar ons praat nou van 1983/1984? -- Hulle het die paaie reggemaak in daardie tyd deur gebruik te maak van skrapers.

Wie het dit gedoen? -- Ek weet nie. Dit is net 'n (20) skrapper wat daar gekom het wat die paaie toe gewerk het. Wie s'n dit is, weet ek nie.

Het daar swart mense op daardie paaie gewerk in daardie tye op die masjiene wat dit geskraap het? -- Die "grater" word geopereer deur 'n swart man.

En die ander handlangers wat daar werk, is dit ook swart mense, aan die paaie? -- Nee, jy het gevind dit is net een persoon wat met hierdie "grater" daar ry en hy doen die skraapwerk en verwyder die klippe daar in dieselfde straat. (30)

Jy/...

Jy het vir die hof gesê jy weet nie wie het die dienste daar gelewer of die punte daar gebring nie, hoe kan jy dan, as jy nie weet wie dit verskaf het nie, die Munisipaliteit of die raadslede gaan beskuldig in hierdie hof en kom sê hulle maak beloftes wat hulle nie nagekom het nie as jy nie eers weet wat doen die raad nie? -- Ja, dit is so, ek weet nie wie daardie werk uitgevoer het nie.

My vraag is nou, antwoord nou. Hoe kan jy dan kom die raad kritiseer en sê hulle het niks gedoen as jy nie eers weet wat die raad wel gedoen het nie? -- Toe ons hulle (10) gekies het daar, het hulle ons beloof dat hulle sal toesien dat die huur nie verhoog word nie en dat die strate geteer gaan word. Hulle sal bome plant op die sypaadjies dat die plek mooi lyk en gepraat daarvan dat hulle die grafte daar by die begraafplaas gaan skoon maak. Dit is wat ek van praat.

Wanneer is hierdie beloftes gemaak? Laat ons net duidelikheid kry? -- Ek was daar gewees toe die verkiesings die heel eerste keer gehou was. Die tweede klomp, met hulle verkiesing, het ek nie gegaan nie, want hulle het ook maar (20) dieseflde dinge gepraat wat net nie gebeur het nie.

Is die tweede klomp wat jy na verwys se verkiesing, is dit nou die verkiesing van November 1983? -- Ja, dit is so.
HOF : By hierdie verkiesing het u nie gegaan luister wat sê die mense nie? -- Ek het net van mense gehoor wat daar was, dat die mense sê hulle gaan die strate reg maak.

En voor dit, die keer wat u wel daar was, wanneer was dit? -- As ek reg is, was dit 1972. Ek mag verkeerd wees.

Dit is al waarvan u eerstehandse kennis het van beloftes, dit is in 1972? -- Ja. (30)

MNR. JACOBS : In 1983, op 27 November 1983, was daar 'n vergadering gehou in die Roomse Kerk in gebied 12? -- Ek onthou nie.

Dit was 'n vergadering wat gehou was deur die VCA, Vaal Civic Association as 'n protesvergadering teen die komende verkiesings? -- Ek onthou nie daarvan nie.

Het u nie kennisgewings gesien dat dit geadverteer word nie? -- Nee, ek onthou nie.

Kan u onthou dat daar kennisgewing van UDF opgeplak was by die bushaltes en ander plekke in die gebied? - Nee, ek (10) onthou nie.

Dat daar selfs sprekers van ander plekke af sou gekom het om die mense in die Vaal te kom toespreek? -- Nee, ek kan dit nie onthou nie.

Jy het vir die hof iets gesê wat heel interessant is en dit is dat almal in die woongebiede het geweet van die wegbly-aksie op 3 September? -- Ja, ek praat van die mense wat saam met ons was by die vergadering.

O, is dit net die mense wat by die vergadering was wat dit geweet het? Is dit nie al die mense in die woongebiede (20) nie? -- Nee, u sal my verskoon. Ek het 'n fout begaan. Wat ek sê is dat almal in die Vaal was daarvan bewus. Selfs die passasiers in die busse wat gery het, het daarvan gepraat.

Het jy net in Sebokeng met die busse gewerk of het jy ook in die ander gebiede soos Sharpeville, Boipatong en Bophelong bus gery? -- Ek het net in Sebokeng area met die busse gewerk.

Hoe kan u dan vir die hof kom sê al die mense in die Vaal ook ingesluit Sharpeville, Boipatong en Sebokeng se mense het geweet as jy nie in daardie busse gery het nie? -- Toe ek (30) gepraat/...

gepraat het van die hele Vaal, het ek gepraat van hierdie plekke, zone 14, zone 13, zone 12, zone 7, zone 3 en Evaton ook ingesluit. Dit is die areas wat ek van praat. Dit is die area waar ek geopereer het.

So, jy het eintlik dan n fout gemaak as jy vir die hof gesê het die hele Vaal het geweet daarvan? -- Ja, ek het n fout gemaak deur dit te sê, want in my gedagte het ek hierdie plekke gehad wat ek nou net genoem het.

ASSESSOR (MNR. KRUGEL) : Gebied 3? -- Asook gebied 3.

MNR. JACOBS : Het jy ooit daarso gedurende daardie tyd, (10) Augustus 1984 ook gekom in Bophelong en Boipatong en in Sharpeville? -- Ek verstaan nou nie. Bedoel u dat ek daar gekuier het of wat bedoel u daarmee?

Enigsins ingegaan in daardie gebiede, gekuier of vir enige ander doel? -- Ek kuier in Sharpeville alleen, want ek het n oom in Sharpeville waar ek kuier.

Kuier jy baie vir jou oom? -- Nee, nie baie nie. Ek gaan net as ek miskien dink ek moet hom gaan sien op n dag.

Het jy ook daar in Sharpeville gehoor dat daar sou n optog wees waar die mense bymekaar sou kom by die Anglikaanse (20) Kerk op 3 September daar in Sharpeville? -- Nee, ek het nie.

Het jy nie gehoor dat daar op ander plekke mense bymekaar sou kom op 3 September nie? -- Nee, ek kan glad nie onthou nie.

Het jy enige kennisgewings gesien wat uitgereik was omtrent die hou of die bymekaar kom van die mense op 3 September? -- Nee.

Jy het gesê vir die hof jy weet van VCA, jy het geweet van hom. Sedert wanneer weet jy dat daar so iets is soos die Vaal Civic Association? -- Ek het gesê ek het gehoor dat (30)

daar/...

daar melding gemaak was van hierdie organisasie by n vergadering by die Roomse Kerk. Toe ek dit gehoor het, het ek nie veel aandag daaraan gegee nie of belang gestel om te weet waarom dit gaan nie.

Watter vergadering was dit? -- Dit is die vergadering van die 26ste.

Was dit die eerste keer wat jy gehoor het van so n organisasie, soos Vaal Civic Association? -- Ek het nie veel aandag gegee aan die goed nie, maar hierdie dag het ek gehoor dat daarvan gepraat word. (10)

Antwoord nou net my vraag. Was dit die eerste keer dat jy hoor van so n organisasie soos Vaal Civic Association? -- Ja, dit is so.

Wat het jy die dag gehoor van Vaal Civic Association op daardie vergadering van die 26ste? -- Ek het aanvaar dat dit verwys na die byeenkoms van die mense daar by die vergadering - dit is die mense van Sebokeng oor hierdie kwessie van die huur. Ek het toe gedink dit word maar so genoem dat die mense daar bymekaar gekom het.

HOF : U meen dat daardie vergadering daar maar VCA genoem(20) word? -- Nee, ek sê terwyl ek by hierdie vergadering was het ek gehoor dat daar melding gemaak word van hierdie organisasie, maar ek het nie veel aandag daaraan gegee wat dit is nie, waarom dit gaan nie, maar dit was by hierdie vergadering van die huur.

GETUIE STAAN AF.

HOF VERDAAG.

HOF HERVAT.

K1047

FANIE SAMSON MGUDLWA, nog onder eed

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR. JACOBS : Die dag van 3 September 1984 het al die busbestuurders wat teruggekome (30)

het/...

het met hulle busse dan daarso waar jy kaart gespeel het bymekaar gekom? -- Ja, toe hulle teruggekeer het na hierdie depot toe, het hulle by ons daar aangekom.

Was dit nou al die bestuurders? -- Nie almal nie.

Waar het julle kaart gespeel? -- Daar is 'n plek wat bekend staan as 'n wagkamer. Daar is in hierdie wagkamer 'n bank waarop ons geld tel net voordat ons die geld gaan inhandig. Ons het kaart op daardie bank gespeel.

So, elke persoon wat inkom na 'n rit kom sy geld in (10) daardie wagkamer tel op daardie bank? -- Ja, dit is 'n soort van 'n kantoor van ons waar ons die geld nagaan voor ons gaan inbetaal.

Het daar enige van die busbestuurders geloop nadat hulle daar aangekom het en hulle geld getel het? -- Loop? Bedoel u om huis toe te gaan?

Ja? -- Ek sal so sê want ons het nie verder gewerk hierdie dag nie.

Maar dit is mos nie heeltemal reg nie, want jy het mos die middag gegaan om te werk weer? -- Ja, ek het gewerk, want die mense wat ek vervoer het is mense wat op die plase (20) gebly het. Dus was die rit ver van die lokasie af. Die bus sou nie deur die lokasie gery het om daardie mense weg te kry nie.

HOF : Woon die mense op die plase aan die westekant van Sebokeng en Evaton? -- Ja, aan die westekant.

MNR. JACOBS : Die oggend terwyl jy daar gedobbel het, het van die polisie daar aangekom by die depot?

MR BIZOS : He did not say he gambled.

HOF : Kaart gespeel.

MNR. JACOBS : Kaart gespeel het, ekskuus.

(30)

HOF/...

HOF : Was daar geld betrokke by die kaartspel? -- Nee, daar was nie geld nie. Ons het net gespeel.

MNR. JACOBS : Terwyl julle daar kaart gespeel het, het die polisie ook daar opgedaag? -- Nee, nie daardie tyd nie.

Daardie oggend solank jy daar by die depot was, het die polisie nooit daar opgedaag nie? -- Ek verstaan nou nie. Bedoel u die oggend van die 3de voor hierdie bakleiery wat later plaasgevind het?

Ek praat van die oggend van die 3de nadat jy teruggekom het van jou roete af, terwyl jy by die depot gebly het (10) en voor jy uitgegaan het weer die middag, vir daardie hele tydperk? -- Nee, die polisie was nie daar nie.

En op enige stadium het jy daardie lokaal verlaat vir een of ander rede of het jy die heeltyd kaart gespeel? -- Ja, op h stadium as ek nou verloor het by hierdie kaartspelery daar, het ek uitgegaan om h bietjie vars lug daar buite te gaan kry en dan weer teruggekom.

As jy daar buite is, is dit die plek waar die busse ook geparkeer is? -- Nee, op die stoep, net aan die voorkant van hierdie vertrek. (20)

Ken jy mnr. George Sechabela? -- Ek ken hom nie.

Jy sien, hy is een van die bestuurders in diens van die Vaal Transport Korporasie in Vereeniging? -- Miskien ken ek hom as ek hom sien. Dit is die man wat saam met my werk, maar ek ken hom nie op sy naam nie. Ons is so baie daar, dat ons nie mekaar almal op die name ken nie.

HOF : Hoeveel is julle? -- Omtrent vyfhonderd van ons is daar met verskillende depots.

MNR. JACOBS : Ek wil dit net aan jou stel dat mnr. Sechabela het die oggend daar aan diens gekom. Hy het die roete (30)

gedoen/...

gedoen Boipatong en Bophelong en Vanderbijlpark? -- Dit is reg, maar ek weet nou nie wat het gebeur daar in Boipatong en Bophelong nie. Ek kan nie sê nie.

En ek wil dit aan jou stel dat hy in die hof getuig dat om 07h00 is hy in Boipatong by die Gemeenskapsaal - is sy bus daar aangeval en met klippe gegooi, ruite stukkend gegooi van daardie bus? -- Ek het gesê ek weet nie wat het daar aangegaan nie. Dit wil sê Boipatong en Bophelong. Ek kan niks daaromtrent onthou nie.

En dat hy toe tot buitekant die woongebied weggejaag(10) het en toe die mense daar afgelaai het wat in sy bus was? -- Kyk, ek sê ek weet nie van Boipatong nie. As ek u nou mag vra, waar sê hy, waar het hy die mense gaan aflaai, want soos ek sê, ek weet niks van Boipatong af nie.

Net buitekant die woongebied en toe het hy teruggegaan met die leë bus na die depot toe in Sebokeng? -- Ek onthou dit nie.

En dat hy met die stukkende bus daar moes aangekom het by Sebokeng depot en dit daar gehad het? -- Ek onthou dit nie. (20)

So, voor 09h00 moes dit gewees het wat hy sê hy daar by die depot aangekom het met sy stukkende bus. Weet jy niks van beskadigde busse wat daar aangekom het nie? -- Nee, ek onthou nie.

Het hy nie sy geld gaan tel daar in die wagkamer nie? -- Al was hy miskien daar gewees, ek kan net nie onthou dat dit gebeur het nie.

h Man kom nou daar met h bus wat stukkend gegooi is aan en jy sê jy kan nie onthou of dit gebeur het nie? -- Die hele waarheid en net die waarheid is dat ek nie onthou(30) nie/...

nie. As dit gebeur het, sou ek dit onthou het.

Hy sê nog vir die hof wat meer is, daar was twee polisie-
manne toe hy daar aangekom het met sy bus en dat hy aan
hulle ook verslag moes gedoen het? -- Nee, ek onthou dit
nie.

HOF : Kan u my die verwysing gee?

MNR. JACOBS : Dit is volume 72. Dit begin op bladsy 3846
en dan gaan dit aan met wat ek nou aan hom gestel het tot
by 3 848. As jy daar by die busdepot is, is dit ver van
die Roomse Kerk af? -- Daar is twee Roomse Kerke daar. (10)
Daar is een in Sebokeng en een in Small Farms. Van watter
een praat u?

Small Farms? -- Daardie een is baie ver.

In die omgewing van die depot, het jy enigiets opgemerk
daar buitekant, rook of enigiets van die aard? -- Ja, dit
is so. Terwyl ons nog daar was waar ons kaarte gespeel het,
in die rigting van gebied 13 was daar rook gewees. Terwyl
ons nog daar gekyk het na hierdie rook in die rigting van
gebied 13, het ons opgemerk dat daar weer rook begin het
in gebied 12. (20)

HOF : Hoe laat was dit? -- Dit was kort na 11h00.

MNR. JACOBS : En voor dit, in Evaton se rigting of in die
Small Farms rigting vanaf die depot? -- Ek het niks gesien
in daardie rigting nie.

HOF : Het u gekyk? -- Ek kan sê ek het gekyk, want ek sal
vir u sê, n oog kan enige rigting toe kyk.

Ja, as jy n trapsuutjies is? -- Watter soort van n
ding is n trapsuutjies en hoe lyk n persoon wat n trapsuutjies
is?

MNR. JACOBS : Jy sien, mnr. Sechabela sê hy het geloop (30)

ook/...

ook van die depot na die rigting van gebied 7 ongeveer 09h00 en dat soos wat hy geloop het daarvanaf deur Small Farms in daardie rigting was daar strate in die woongebiede wat hy teëgekom het waar daar brandende buitebande was? -- Ek weet nie daarvan nie. Hy is die persoon wat dit hier vir die hof vertel het.

Ek stel dit aan u dat as daarso brandende buitebande was, dan moes dit ook 'n duidelike sigbare rook afgegee het? -- Brandende buitebande waar? In Small Farms of waar? (10)

Ja, in daardie rigting van die depot deur Small Farms na die rigting van gebied 7? -- Ek stem saam met u dat 'n mens dit kon gesien het, maar soos ek nou sê, op daardie stadium het ek niks gesê nie.

Kan jy vir die hof verduidelik hoekom jy dit dan nie gesien het nie? -- Dit is miskien omdat ek nie oplettend in die rigting gekyk het met die oog daarop om te sien wat gebeur in Evaton nie.

Is jy nie nuuskierig om te sien wat gebeur in Evaton of in daardie gebiede nie? -- Al was ek nuuskierig gewees, waarmee sou ek soontoe gegaan het, want die plek is ver en (20) wat sou my rede gewees het hoekom moet ek soontoe gaan. Wat gaan ek kyk daar.

Maar waar jy was daar kon jy sekerlik gesien het? -- (Tolk: Verskoning?)

Kom ons los dit daar. Het jy kennis gedra dat daar in die week van 20 Augustus 1984 in Sharpeville na busse gegooi was met klippe? -- Ja, na hierdie voorvalle het dit dikwels gebeur dat busse met klippe gegooi was. Ons was verskeie kere selfs aangerand as ons met busse daar in die lokasies gery het.

(30)

Jy praat nou van na hierdie voorval, maar ek praat nou eintlik van voor die voorval van 3 September? -- Nee, dit het nie gebeur nie.

Hoe weet jy dit so goed dit het nie gebeur dat daar in Sharpeville nie aanvalle was op busse nie? -- Dit is omdat so ver as wat ek kan onthou, die meeste van hierdie dinge plaasgevind het na die 3de.

Wat sê jy op 'n stelling wat ek aan jou maak dat jy kan eintlik lyk my glad nie onthou wat het alles gebeur en wanneer nie? -- Ek kan liewers so sê. Ek onthou dit wat ek gesien(10) wat ek nog hier kan herhaal. Wat ek nie kan herhaal nie, is dit wat ek nie kan onthou nie.

Daar was getuienis in die hof dat daar 'n klipgooiery in Sharpeville was waar ook die jeug betrokke was en dat hulle gearresteer was daarvoor? -- Dit het in Sharpeville plaasgevind. Ek het dit te hore gekom dat daar iets gebeur het in Sharpeville, maar ek het nie veel ag daarop geslaan nie. Ek kan nie eers onthou hoe dit gebeur het nie.

Is dit nie vir jou belangrik om te hoor as mense die busse aanval aangesien jy self 'n busbestuurder is nie? --(20) Ja, maar ek werk in Sebokeng. Ek sal nie kan weet of maklik kan hoor wat in Sharpeville daagliks gebeur nie.

HOF : Het u gehoor omtrent die tyd toe dit gebeur het dat daar 'n klipgooiery was teen busse in Sharpeville? Dit is nou voor 3 September? -- Nee, dit is nie so nie.

MNR. JACOBS : Wat bedoel jy dit is nie so nie? Dit het nie gebeur nie of het jy nie gehoor nie? -- Ek sal sê dit het nie gebeur nie, want as dit gebeur het sou ek dit onthou het.

Die Sharpeville busse het jy reeds gesê word getrek (30)

ook/...

ook van die busse daar in Sebokeng? -- Nee, Sharpeville se busse vertrek vanaf die depot en Vereeniging.

So, hulle word glad nie getrek uit die depot in Sebokeng nie? -- Nee, die prosedure daar is soos volg. Die depot van Vereeniging bedien Sharpeville. Met die gevolg is, die mense wat in Sharpeville werk, as hulle met pouse moet gaan, dan gaan hulle na die depot te Vereeniging. So, ons by die Sebokeng se depot werk met Sebokeng, Civic Centre, Bophelong. Daar is mense wat met pouse gaan in Vanderbijlpark. Daar is van hulle wat in Vanderbijl begin en daardie depot in (10) Vanderbijl bedien Sasolburg en die plase daar in die omgewing van Sasolburg.

Voordat ons gaan eet het, die breek gehad het vir die ete, het jy gesê dat jy het op die vergadering van 26 Augustus gehoor van VCA, dit is Vaal Civic Association? -- Ja, ek het gehoor dat daarvan gepraat word, maar ek het dit nie belangrik beskou om eintlik veel ag daarop te slaan dat ek nou kan weet presies wat dit is wat hulle na verwys nie.

Hoe laat het jy by die vergadering aangekom? -- 13h45.

Het jy toe ook in die saal ingegaan 13h45? -- Ja, met (20) my aankoms daar het ek in die saal ingegaan.

Was die saal toe al vol mense gewees of nog nie? -- Daar was heelwat, n paar mense daar teenwoordig. Daar was nie baie nie.

Die mense wat op die verhoog sit, was hulle al daar gewees of nog nie? -- Hulle was daar gewees wat net daar gesit het op die verhoog.

Het daar enigiemand op daardie vergadering aan die begin van die vergadering enige aankondiging gedoen en toe die vergadering verlaat? -- Ek kan nie onthou nie. Eintlik is (30)

die/...

die vraag nie vir my duidelik wat u daarby bedoel nie.

Het iemand daar opgestaan by die vergadering voor die vergadering begin het en n aankondiging gemaak omtrent wie die voorsitter van die vergadering sou wees en toe vir die vergadering gesê het dat hy gaan nou die vergadering verlaat om na ander plekke toe te gaan? -- Ek onthou nie dat daar so n persoon was wat dit gesê het nie.

Kan dit wees dat dit gebeur het maar dat jy dit net nie kan onthou nie? -- Dit kan wees dat hy dit wel gesê het maar dit is net ek wat dit nie kan onthou nie. (10)

Wat is daar gesê omtrent VCA wat jy onthou? -- Wat daar was is die kwessie van die huur wat bespreek is en daar was niks anders wat daar bespreek was nie.

So, VCA was nie bespreek daar nie? -- Iets was gesê oor die VCA maar ek het nie veel daarop ag geslaan om te weet wat dit eintlik is nie.

Van waar is iets gesê van VCA? -- Iets was gesê oor hierdie VCA wat ek nie kan onthou wat dit was nie. Na dit gesê was, was die werk begin. Dit wil sê die vergadering het in aanvang geneem. (20)

So, was daar dan iets, as ek jou reg verstaan, van VCA gesê voordat die vergadering in aanvang geneem het? -- Ek kan nie meer so goed onthou nie of dit genoem was, dit is die VCA, voor die vergadering in aanvang geneem het en of VCA genoem was terwyl die vergadering aan die gang was en daarna iets anders toe ook verder bespreek was nie. Ek kan dit nie meer onthou nie.

Jy kan ook hoegenaamd glad nie onthou wat is gesê oor VCA nie? -- Ek kan nie onthou dat daar iets anders gesê was daar nie. Alles wat gesê was deur wie ook al iets te sê (30) gehad/...

gehad het daar, was oor die huur. Ek kan my nie voorstel dat iemand iets anders gesê het wat niks te doene gehad het met die huur nie.

Kom ons toets net jou gedagtes so n bietjie verder. Miskien kan ek jou help. Was daar nie iets gesê oor wat was die "aims" en die "objects" van VCA nie? --Nee, ek kan dit nie onthou nie.

Was daar op daardie vergadering enige komitees gekies? -- Of daar enige verkiesings was of nie, dit kan ek nie sê nie, maar daar was iets gesê oor n komitee wat met gebied 3(10) te doene gehad het, maar ek het nie veel ag daarop geslaan nie, want ek woon in gebied 7.

Jy het vir die hof gesê tot aan die einde van die vergadering het jy daar gebly. Het jy op enige stadium gesien dat daar n verkiesing plaasvind of nie? -- Ek kan nie onthou nie. Ek sal u sê hierdie dinge wat gesê was oor gebied 3 het eintlik nie in my gedagte ingegaan nie, want dit het my niks gehelp nie. So, ek het nie juis veel ag geslaan daarop nie.

Kan jy sê toe daar verwys was deur VCA, was dit een (20) van die sprekers wat daar opgetree het die dag of was dit deur n persoon uit die gehoor uit of onder watter omstandighede het VCA ter sprake gekom? -- Ek kan nou n bietjie onthou daar as u dit vra. Die persoon wat gepraat het, het van die gehoor af opgestap na die verhoog toe waar hy gepraat het.

Was dit so in die middel of aan die einde van die vergadering? -- Dit was n rukkie na die vergadering begin het.

Jy is nou n man wat al baie lank woon in daardie gebiede. Het jy ooit daar in die woonbuurte in die Vaal, hetsy (30)

Sebokeng of enige van die ander gehoor van die Vaal Organisation of Women? -- As ek reg is, was dit die heel eerste keer dat ek h bietjie hiervan gehoor het by die vergadering.

Het jy nooit in die Vaal gehoor van so 'n organisasie en vergaderings wat so 'n organisasie gehou het daar nie? -- Nee.

Wat se organisasie is daardie Vaal Organisation of Women? Wat het dit gedoen? -- Ek weet nie hoe om dit te verduidelik nie, wat se organisasie dit is nie.

Is dit nooit gesê op die vergadering nie, want jy sê (10) dan jy het h bietjie gehoor op die vergadering? -- Ja, daar is so 'n ouerige vrou wat hiervan gepraat het dat die vroumense van die Vaal moet verenig en geld bymekaar bring om inkopies te gaan doen op 'n groot skaal wat hulle dan kan gebruik om te verdeel om sodoende die mansmense te help want dit sal hulle kan koop van die OK of van die groothandelaars.

Die persoon wat daarvoor gepraat het, was dit 'n vrou gewees? -- Ja, dit was 'n vroumens gewees.

Het sy enige organisasie genoem toe sy so gepraat het?

-- Ek onthou nie.

(20)

Het sy van die vloer af gepraat of het sy van die verhoog af gepraat? -- Heel voor van die gehoor op die vloer, nie van die verhoog nie.

Van die vloer af? -- Van die vloer af maar heel voor.

Met haar rug na jou toe, want as ek dit reg verstaan het jy redelik agter in die saal gesit? -- Nee, sy het na my kant toe gekyk.

Wanneer het sy ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Het sy met ander woorde omgedraai en na die gehoor toe gepraat? -- Dit is so, ja.

(30)

MNR. JACOBS : Jy het netnou gesê sy het nie na die organisasie verwys nie. Nou weet ek nie hoe bring jy dit nou uit dat jy by haar gehoor het van Vaal Organisation of Women nie? -- Ek het verstaan van hierdie gedagte van haar van wat sy gesê het dat dit bedoel is vir die vroumense om te verenig en dan daardeur die manspersone behulpsaam te wees.

Ek verstaan nog nie waar kom die naam van die organisasie vandaan nie? Dit is wat ek wil weet? -- As ek nie 'n fout begaan nie, dieselfde vroumense het die naam genoem.

In watter verband? -- Dit is waar sy nou daarvan gepraat(10) het dat die vroumense moet verenig en hierdie inkopies doen op 'n groot skaal.

Het jy ooit kennis gedra daar in die woonbuurte waar jy beweeg het of gehoor van die organisasie bekend as ERPA, Evaton Rate Payers Association? -- Nee, ek onthou nie.

Was dit nie gemeld op daardie vergadering nie? -- Indien iets gesê was wat ek onthou, sou ek daarvan onthou het, maar soos ek sê, ek kan nie onthou nie. Dit kan wees dat daar iets gesê is, maar wat ek net nie nou kan onthou nie. Ek weet nie.

Kan jy nie onthou of daar 'n persoon namens daardie (20) organisasie gepraat het op daardie vergadering nie? -- Nee, ek kan nie onthou nie.

Kan jy onthou op daardie vergadering of daar enigiemand gepraat het namens 'n organisasie COSAS? -- Nee, ek kan regtig nie onthou nie.

Of 'n organisasie bekend as Vaal Youth Congress of Vaal Youth Organisation? -- Nee, ek kan regtig nie onthou nie.

Kan jy onthou of daar 'n persoon gepraat het en gesê het hy praat as 'n jeugdige en namens die jeug? -- Nee, ek kan dit glad nie onthou nie. (30)

Kan jy onthou of daar enige spreker op daardie vergadering gepraat het oor onderwys, veral swartonderwys? -- Nee, ek kan nie onthou nie.

Kan jy onthou of daar enige verwysing op daardie vergadering was dat daar 'n samewerking moet wees tussen die ouers en die jeug? Skoolgaande kinders? -- Nee, ek kan dit nie onthou nie.

Die persoon wat die voorstel gemaak het en wat gepraat het dat hy by 'n vorige vergadering in Sebokeng was en omtrent die "stay-away" gepraat het, het hierdie persoon nie iets (10) te sê gehad omtrent die jeug op daardie vergadering nie? -- Nee, ek onthou nie.

So, lyk vir my al wat jy onthou van sy toespraak daar is die feit dat hy gesê het hy was by 'n vorige vergadering waar daar 'n resoluëie aangeneem was oor die "stay-away"? -- Ja, dit onthou ek.

Dit is die enigste ding wat jy onthou wat hy gesê het? -- Ek kan so sê, ja.

Het hy gesê wat moet die mense doen, wat is nou die besluit wat geneem was by die ander vergadering, wat moes (20) die mense doen op 3 September as hulle nou wegbly van die werk af? -- 'n Sekere ou man het gesê "Ja, ons hoor dat daar so 'n resoluëie aanvaar was dat daar 'n wegbly-aksie gaan wees op die 3de, maar wat sal dit ons help as ons net wegbly van die werk en niks doen nie?"

Kyk, my vraag was baie duidelik gewees. Die persoon wat die voorstel gemaak het van die wegbly-aksie en wat die vergadering die vorige dag op Sebokeng bygewoon het. Antwoord my vraag, asseblief? -- Al wat hy gesê het is dat daar aanvaar is dat daar 'n wegbly-aksie gaan wees. (30)

Het/...

Het hy nie gesê wat gaan die mense doen as hulle weg-bly nie? Gaan hulle net lekker vakansie hou by die huis of wat sou hulle doen? -- Nee, hy het nie gesê nie.

En as hierso getuienis aangebied was deur die verdediging dat hy gesê het hulle sal "rallies" hou, vergaderings hou daardie dag van die 3de, wat dan? Wat sê jy daarvan? -- Die persoon het dit nie gesê nie.

Sê jy dit is n leuen dan as iemand so gesê het? -- Ek kan so sê dat dit nie die waarheid is nie.

Op hierdie vergadering, was daar enige bespreking gewees (10) dat huur nie betaal sou word nie? -- Dit was nooit gesê by hierdie vergadering dat huur nie betaal moet word nie. Wat gesê was is dat die R5,90 is die geld wat nie betaal moet word nie.

Was niemand bang dat as hulle nie die verhoogde huur betaal dat hulle gearresteer sou word nie? -- Nee, wat gesê is daar is dat ons moenie die R5,90 betaal nie, maar ons moet die huur betaal. So, dit was nie gesê dat ons nie die huur moet betaal nie.

Was daar enige bespreking gewees oor wat van mense wat (20) stoporders geteken het vir die huur? -- Ek kan nie onthou dat so iets gesê was nie. Dit kan wees dat dit gesê was, maar dit het net nie in my gedagte geregistreer nie.

Was daar enige bespreking, kan jy onthou, of gesê dat sekere mense sal tog voortgaan en die huur gaan betaal, al sê julle nou op daardie vergadering dit moenie gedoen word nie? -- Dit het nie gebeur nie. Dit was nie gesê nie. As dit gesê was, sou ek dit onthou het. Wat ek onthou is dat ons was gesê om nie hierdie R5,90 te betaal nie, maar die huur, die gewone huur moet ons betaal. (30)

Was/...

Was daar enige bespreking gewees - kom laat ons dit net so kry. Hoe groot opkoms was op daardie vergadering gewees van 26 Augustus 1984? -- Die saal was s6 vol gewees dat van die mense nog daar buite gestaan het.

Sal jy sê dit is n duisend mense wat daar was? -- Ja, hulle was baie.

En weet jy hoe baie mense is daar in Sebokeng? -- Nee, ek weet nie.

Sal jy saamstem dit is baiekeer meer as n duisend? -- Ja, ek kan saam met u stem daar. Die mense is baie. (10)

As daardie mense wat nou nie daar op die vergadering is nie, wat betaal, wat gaan dan nou gebeur as hulle betaal? -- Herhaal asseblief hierdie vraag vir my, dat ek mooi kan-hoor, wat is die vraag eintlik?

Ek het n eenvoudige vraag gevra. Wat gaan gebeur as daardie baie mense wat nie op die vergadering is nie, wel die verhoogde huur gaan betaal? Wat het julle bespreek daaroor? -- Ek weet nie, maar niks sou gebeur het nie.

Het julle dit nie bespreek nie? -- Nee, dit was nie bespreek wat sou gebeur met die mense wat gaan betaal nie. (20)

Een van die resolusies was dan gewees dat mense moet nou wegbly op 3 September van die werk af. Is dit reg? -- Ja, dit is reg.

Was daar nie mense wat bang was om weg te bly van die werk af en gesê het nou maar wat gaan gebeur as ons wegbly en die polisie arresteer ons nie? -- Nee, dit was nie gesê nie, want ek sal vir u sê wat gebeur het. Almal daar teenwoordig wat gehoor het van hierdie wegbly-aksie was almal bly om dit te verneem dat daar n wegbly-aksie was.

So, jy sê niemand het daaroor iets gevra nie? Almal was (30)

net/...

net bly? -- Wat is die vraag? Sal u dit asseblief vir my verduidelik?

Niemand het op die vergadering daar gevra wat sal gebeur as hulle gearresteer word, as hulle wegbly van die werk af op 3 September nie? -- O, dankie, nou is dit vir my duidelik gestel. Daar is n ou man wat dit gesê het, maar selfs dit, na hy dit gesê het, het ek geen gevaar gesien nie, want die mense daar teenwoordig het gesê ons gaan soontoe om ons klagtes voor te lê en sê wat die klagtes is.

Wat het hierdie ou man presies gesê? Laat ons net (10) hoor? -- Wat hy gesê het was, wat sal gebeur as die mense wat deelneem aan die optog gearresteer word.

En toe? -- Die mense daar teenwoordig, dit wil sê die mense as geheel, sê toe kyk, dit kan nie gebeur nie, want ons gaan nie baklei nie. Ons gaan net soontoe om te gaan verneem van ons regte en oor wat ons klagtes is.

Jy sê die gehoor as n geheel. Het hulle dit sommer so almal uitgeskreeu? -- Dit is wat hulle gesê het dat daar geen gevaar was nie, want niks gaan gebeur nie. Ons gaan net soontoe om te gaan kla. Dalk sal hulle die huur (20) verminder.

Maar my vraag is, het die gehoor dit so uitgeskreeu, want jy sê die gehoor as n geheel het dit gesê. Nou wil ek net weet, hoe het die gehoor dit as n geheel gesê? -- Hoekom ek sê hulle het almal saam gestem. Hulle het sommer daar geskreeu en gesê daar is geen gevaar nie. Met dit het ek aanvaar dat dit die goedkeuring wegdra van almal wat daar teenwoordig is.

Daar is nie n spesifieke persoon wat hierdie ou man geantwoord het nie, maar die gehoor het hom so geantwoord? (30)

Ja/...

-- Ja, want hy het toe gesit.

Die ou man wat jy van praat, is dit die eerste keer wat jy hom ook ... (Hof kom tussenbei)

HOF : Met ander woorde, daar is nie 'n spesifieke persoon wat hom geantwoord het nie? -- Ja, ek sê so.

MNR. JACOBS : Die ou man, ken jy hom? -- Ek ken hom nie.

Was dit die eerste keer wat jy hom in jou lewe gesien het die oomblik toe hy daar opgestaan het en hierdie vraag gevra het? -- Dit is so, ja.

Op hierdie vergadering, het hierdie vergadering (10) bespreek watter mense gaan werk en watter mense gaan nie werk op 3 September 1984? -- Wat gesê was daar is dat die hospitaal moet werk. So, die werknemers van die hospitaal moet werk toe gaan en die ambulans sal moet werk in die lokasie.

Hoekom moes die ambulans werk? Wie moes hulle vervoer? -- Wat gesê is is dat daar is siek mense hier in die lokasie wat die ambulans dan moet vervoer na die hospitaal toe.

Is dit al, die siek mense? -- Wat verder gesê is is dat die verpleegsters sal maar moet werk toe gaan.

Hoe sou hulle daar kom? Met hulle eie karre of met (20) die taxi's of met wat sou hulle daar kom? Met die voet? -- Wat gesê was is dat hulle sal maar sien hoe kom hulle by die werk uit.

Is dit nie gesê dit is hulle wat met die ambulans moes ry en nie siek mense nie? -- Nee, ek onthou nie.

Is dit die enigste mense, net die verpleegsters en die ambulansbestuurders wat kon gaan werk het? -- Wat gesê was daar was dat die werknemer van die hospitaal sal almal werk toe moet gaan.

Selfs die gewone hande-arbeider wat daar in die tuin (30)

werk/...

werk by die hospitaal? -- Wat gesê is is dat die werknemers van die hospitaal. Daar was nie n spesifieke groep van die hospitaalwerknemers wat genoem is nie.

Was dit nie ook gesê dat die onderwysers moet gaan werk nie, want hulle moet vir die kinders skool hou en die kinders kan nie daar deelneem aan daardie wegbly-aksie nie? -- Ek kan nie onthou dat daar iets gesê was oor die onderwysers nie.

Of van die skoolkinders? -- Ek het niks gehoor nie.

Was daar iets gesê oor brandweermanne, mense wat met die brandweer werk, of hulle sal gaan werk? -- Geen (10) melding was gemaak van hulle nie.

Of van polisiebeamptes? -- Niks was gesê oor die polisie nie.

As n ander getuie wat voor jou getuig het spesifiek gemeld het dit was verpleegsters en die polisie was gemeld, is dit nie reg nie? -- Ek kan dit nie onthou of dit so was nie.

Was daar verwys op hierdie vergadering na spesifieke raadslede, is hulle by name genoem? -- Hier was melding gemaak van al die raadslede op name.

Dit is interessant. sê n bietjie vir ons hoe is na (20) hulle verwys by name? -- Wat gesê is, is die volgende. Dat die raadslede, as hulle nog daar besig is om mense te werf dat hulle gekies moet word vir stemme, dan sê hulle dat hulle alles gaan reg maak. Hulle sal toesien dat daardie huur nie verhoog moet word nie en sekere dinge sal aandag geniet. Die paaie sal reggemaak word en na hulle gekies is op die raad dan doen hulle dit nie.

Was daar n lys van name gewees wat hulle afgelees het en gesê het dit is die raadslede wat almal moet bedank? -- Nee. (30)

Jy sê nou hulle was almal by name genoem. Was mnr. Mahlatsi, die burgemeester van Lekoa se naam genoem daar? -- Ja, iets was gesê oor daardie naam.

Wat was gesê oor mnr. Mahlatsi? -- Wat gesê was is dat toe hulle nog mense gaan soek het om vir hulle te stem om gekies te word op die huidige raad, het hulle gesê dat die ander mense, met verwysing na Matjila, nie die mense bedien het soos dit verwag was nie, dat hulle gekies word om daardie posisies oor te neem.

Watter ander raadslede is nog by name genoem? -- (10)
Wat ek nog n bietjie kan onthou is Mkhiwane was een van hulle. Hy het ook nie ver van my af gebly nie. Hulle is nou die mense wat genoem is en nog andere.

Wat is gesê van mnr. Mkhiwane? -- Wat gesê was oor hom is dat hy het gebied 7 verteenwoordig en toe hy nog gevra het dat die mense hom moet kies, het hy gesê dat die mense hom moet help en kies dat hy op die raad moet wees. Sodra hulle hom op die raad gekry het, dan sal hulle sien, alles wat hulle oor kla wat hulle wil hê aandag moet geniet, sal die nodige aandag kry as hulle hom gekies het. (20)

Is dit al wat hulle gesê het van mnr. Mkhiwane? -- Ja, hulle het ook hiervan gepraat dat hy gesê het dat hy sal toesien dat die huur verminder word, maar daar is dit, daar word nog R5,90 bygetel op hierdie huidige huur.

Wie het hierdie toespraak oor mnr. Mkhiwane gemaak? -- Volgens wat ek verstaan het hoe die man daar gepraat het, is hy n inwoner van gebied 7, een van die mense wat vergaderings bygewoon het wat deur hom, Mkhiwane, geroep was voor die verkiesings.

Het die persoon uit die gehoor uit opgestaan en gepraat (30)

oor/...

oor mnr. Mkhwane? -- Ja, dit is so.

Was die naam Rabotapi genoem op daardie vergadering? --
Nee, ek kan nie so goed onthou nie.

Ken jy 'n mnr. Rabotapi? -- Ja, ek ken hom so vaag. Ek sien hom net verbygaan met die kar, maar ek ken sy gesig so vaag.

Weet jy waar is hy 'n raadslid? Of hy 'n raadslid is? --
Ek weet dat hy 'n raadslid is vir Evaton.

En mnr. Liphoko, weet jy van so 'n persoon? -- Ek hoor net sy naam. Ek het hom glad nie geken nie. (10)

Het jy geweet of hy 'n raadslid is of nie? -- Nee, ek kan nie onthou nie. Ek weet regtig nie of hy 'n raadslid was nie.

Was hierdie twee name ook daar op daardie vergadering van 26 Augustus 1984 geopper? -- Dit is wat ek nou nie meer kan onthou of daar enige melding gemaak was van die twee name nie.

So, jy kan absoluut niks onthou omtrent hierdie twee persone nie? -- Dit is so, ja.

Jy sê op 'n stadium is 'n persoon daar verhoed om te praat op die vergadering? -- Ja, dit is so. (20)

Verstaan ek jou getuienis reg dat 'n vrou het opgestaan en gesê hy is 'n raadslid en moenie toegelaat word of hy het gestaan vir 'n raadslid en hy moenie toegelaat word om te praat nie? -- Ja, dit is so.

Het die mense toe kwaad geword vir hom omdat hy 'n raadslid was en nie moet praat nie? -- Van die mense het gesê dat hy toegelaat moet word om te praat en daar was toe van die mense ook wat daarteen gekant was dat hy moet praat.

Die mense wat gepraat het en gesê het hy was 'n ex-raadslid, hy mag nie praat nie, het kwaad geword daar? -- Ek (30)

kan/...

kan so sê, ja, want hulle het gesê dat hy net moet sit.

En toe hy gaan sit, toe is hulle tevrede en toe bedaar hulle sommer so vanself? -- U weet self, in h saal, mense sal nie sommer gelyktydig dadelik stilbly nie. Daar sal nog van die mense wees wat nog sal aangaan met die geraas in h saal. So, daar was h ander man gewees, h middeljarige man wat naby die voorsitter was wat toe die voorsitter behulpsaam was om die mense te laat stil bly.

So, die voorsitter het eintlik gesukkel om die mense stil te kry, so kwaad was hulle? -- Ek sal dit so stel, ja. (10)

Stem jy saam, net die feit dat hy as raadslid gestaan het, het hierdie mense sommer dadelik nou opvlieënd geraak. Baie min het dit gekos om hulle opvlieënd te maak teen hierdie man? -- Ja, dit is so, want al het ek nie geweet waarom hierdie spreker gehandel het voor die vroumens opgestaan het en gesê dat hy gestop moet word nie, maar hy het baie min te sê gehad.

Wat sê jy van hierdie proposisie wat ek aan jou wil stel dat wat jy vir die hof gesê het dat hierdie vrou het net gesê hy moet gestop word, hy moet nie h geleentheid (20) gebied word om te praat nie. Volgens die verdediging is dit nie heeltemal korrek nie, dat hierdie man was wel h geleentheid gegee om te praat, maar daar was h voorwaarde gestel deur die vrou dat hy moet die raadslede verwerp, dan sal hy die geleentheid kry om te praat. Wat sê u van daardie voorstel? -- Ek onthou nie dat dit so gesê was nie.

Hierdie man neem ek aan, hy sien nou hierdie gehoor is baie kwaad vir hom, hulle is opvlieënd, was seker bang gewees. Stem jy saam? -- Ek kan sê dat hy geskrik het, want hy het sommer gaan sit. (30)

Het jy gesien, het hy toe lateraan die saal verlaat? --
Ek het nie opgelet nie.

Was jy in die agterkant van daardie saal of waar was
jy gewees? -- Ek was h entjie ver agter toe vanaf die middel
van die saal aan die regterkant.

HOF : As h mens nou die saal in kwarte verdeel, was u in die
agterste kwart of die tweede kwart van agter af? -- Ek was
in die derde kwart.

Van voor af gereken? -- Van voor af.

MNR. JACOBS : Die vrou, waar was sy gewees? Was sy naby(10)
jou gewees, agter jou? -- Die vroumens was heel voor gewees,
meer regs van my vanwaar ek gesit het.

En die mense wat nie wou gehad het dat die man moes
praat nie, was hulle agter in die saal? -- Ek sal sê hulle
was orals in die saal. Selfs in die nabyheid vanwaar ek
gesit het, was daar mense gewees wat gesê het hý moet toegelaat
word en die ander sê nee, hy moenie toegelaat word nie.

En die mense het geskreeu orals in die saal? -- Dit is so.

En ek stel dit aan jou, jy kon nie presies gehoor het
wat almal van hulle gesê het nie? Jy het maar party van (20)
hulle gehoor wat naby jou was? -- Ek onthou net die bietjies
wat ek sal noem. Van die mense het gesê laat hy sit en daar
is van hulle wat gesê het nee, laat hy praat. Dit is wat ek
onthou.

En as daar mense is wat gesê het hy moet doodgemaak word
as hy nie sit nie, dan kan jy dit nie ontken nie? -- Nee, dit
was nie daar gesê nie.

Ek stel dit aan jou, jy kon dit nie alles gehoor het
nie? -- Wat ek gehoor het is dat van die mense gesê het hy
moet sit en van hulle sê dat hy moet staan. Dit is wat ek (30)

gehoor/...

K1047.80

- 18 465 -

MGUDLWA

gehoor het.

GETUIE STAAN AF.

HOF VERDAAG TOT 25 NOVEMBER 1987.

DELMAS TREASON TRIAL 1985-1989

PUBLISHER:

Publisher:- Historical Papers, The University of the Witwatersrand

Location:- Johannesburg

©2009

LEGAL NOTICES:

Copyright Notice: All materials on the Historical Papers website are protected by South African copyright law and may not be reproduced, distributed, transmitted, displayed, or otherwise published in any format, without the prior written permission of the copyright owner.

Disclaimer and Terms of Use: Provided that you maintain all copyright and other notices contained therein, you may download material (one machine readable copy and one print copy per page) for your personal and/or educational non-commercial use only.

People using these records relating to the archives of Historical Papers, The Library, University of the Witwatersrand, Johannesburg, are reminded that such records sometimes contain material which is uncorroborated, inaccurate, distorted or untrue. While these digital records are true facsimiles of paper documents and the information contained herein is obtained from sources believed to be accurate and reliable, Historical Papers, University of the Witwatersrand has not independently verified their content. Consequently, the University is not responsible for any errors or omissions and excludes any and all liability for any errors in or omissions from the information on the website or any related information on third party websites accessible from this website.

DOCUMENT DETAILS:

Document ID:- AK2117-I2-26-322

Document Title:- Vol 322 p 18409-18465. Witness: Mqudlwa